

KARIUOMENĖS PARAMA KARIO ŠEIMAI DERINANT KARO TARNYBOS IR ŠEIMOS PAREIGAS: PUSKARININKIŲ SUTUOKTINIŲ NUOMONĖ

Mindaugas Rutkauskas

Lietuvos kariuomenė

Doc. dr. Jūratė Guščinskienė

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

Anotacija. Šio mokslinio straipsnio tikslas – išanalizuoti kariuomenės paramą kario šeimai, derinant karo tarnybos ir šeimos pareigas. Straipsnyje aptarta kario šeimos samprata, Lietuvos kariuomenės (toliau – LK) paramos jam būdai ir sprendimai, susiję su karo tarnybos ir šeimos pareigų derinimu. Empirinė straipsnio dalis remiasi originaliu puskarininkių civilių sutuoktinių nuomonės apie karo tarnybos ir kario šeimos pareigų derinimo problemas ir LK teikiamą paramą ir sprendimus tyrimu, kuris buvo atliktas 2019 m. pavasarį. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad LK sprendimai orientuoti į paramą kariui ir jo šeimai ir yra taikomi keturiose užduočių srityse, kuriose LK turi priimti sprendimus, siekdama padėti kariui derinti tarnybos ir šeimos pareigas ir suteikti didesnę paramą jo šeimai. Tai: 1) tarptautinės misijos (toliau – TO misijos), 2) karjeros kursai, 3) karjeros rotacija ir 4) taikos meto užduotys (toliau – TMO). Nustatytos, sutuoktinių nuomone, sunkiausiai suderinamos su pareigomis šeimai puskarininkio karo tarnybos užduotys, išsiaiškinta, kad LK teikiamos paramos kario šeimai dažnai nepakanka, siekiant suderinti kario tarnybą ir pareigas šeimai, ir kt.

Reikšminiai žodžiai: kario šeima, karo tarnybos ir šeimos pareigų derinimas, kariuomenės sprendimai ir parama, puskarininkių sutuoktinės.

Įvadas

Lietuvos kariuomenės pagrindą sudaro motyvuoti, iniciatyvūs, tvirtos kovos dvasios ir gerai parengti kariai, gebantys veikti daugianacionalinėje ir daugiakultūroje aplinkoje, visada pasikliaujantys savo jėgomis, taikantys įgytas žinias ir gebėjimus (mokėjimus ir įgūdžius) tarnyboje, prisiimantys atsakomybę ir siekiantys laiku įvykdyti paskirtus karinius uždavinius, funkcijas ir užduotis (Lietuvos karinė doktrina, 2016, p. 68). Kariai turi turėti ryžto ir dvasios stiprybės, gebėti savo dėmesį sutelkti į esminius dalykus, kad galėtų operatyviai, laiku ir profesionaliai atlikti pavestas užduotis. Pažymėtina, jog kario ryžtas ir dvasios stiprumas yra neatsieja-

mi nuo jo šeimos gerovės, o pastaroji iš dalies priklauso nuo jos narių tarpusavio santykių ir gebėjimo derinti tarnybos ir šeimos pareigas. Kariuomenė ir šeima – dvi institucijos, iš kario reikalaujančios lojalumo ir pasiaukojimo, o tai įmanoma tik derinant profesinę ir asmeninę sritis.

Karo tarnybos ir šeimos pareigų derinimo sprendimus ir iššūkius savo darbuose nuodugniai tiria užsienio šalių mokslininkai Blaisure et al. (2015), Bóia et al. (2018), Burrell et al. (2006), Hawkins et al. (2018), Masten et al. (2013), Moelker et al. (2015), Southwell et al. (2016)2016, Segal et al. (2016), Moelker (2015), Bóia et al. (2018), Southwell et al. (2016), Keppetipola, (2009), Brummond (2015) et al. Deja, lietuvių tyrimų šia tematika nėra daug. Galima paminėti Novagrockienės (2010), Gražytės-Miliukienės ir Prakapienės (2012), Rutkausko ir Guščinskienės (2020) ir kt. darbus analizuojamu klausimu. Užsienio šalių mokslinėse publikacijose nemažai dėmesio skiriama karių sutuoktinių ir vaikų klausimams. Pavyzdžiui, ilgalaičių karių išvykų tarnybos reikalais poveikį vaikams ir sutuoktiniui analizavo Lester et al. (2010), pagalbą karių šeimoms, jiems išvykus tarnybos reikalais, tyrė Gewirtz et al. (2011) ir Skomorovsky (2014), karių sutuoktinių patiriamą stresą ir jo įveikimo galimybes bei būdus, taip pat kario sutuoktinio psichologinę gerovę aprašė Padden et al. (2010), Larsen et al. (2015), Jennings-Kelsall (2012), Green et al. (2013), Caforio et al. (2018), Blaisure et al. (2015), Shah (2014), karių sutuoktinių problemas ir jų sprendimo būdus jų atsiskyrimo nuo šeimos ir sugrįžimo namo laikotarpiais gvildeno Marnocha (2012), kario santykius su vaikais – Southwell ir kt. (2016), karių veteranų sutuoktinių situaciją ir perspektyvas aptarė Borah et al. (2017).

Tyrimo problema. Kario profesija skiriasi nuo civilinių profesijų. Kariams keliama išskirtiniai reikalavimai, iš jų reikalaujama atsidavimo savo tarnybai, neskaičiuojant tarnybos valandų, negailinti sveikatos. Todėl ir kario šeimos nariai turi būti emociškai ir psichologiškai stiprūs, karių sutuoktiniai – gebėti savarankiškai spręsti įvairias kylančias problemas, susijusias su vaikų priežiūra, jų užimtumu ir socializacija, savo darbo laiko planavimu, adaptacija naujoje gyvenamojoje vietoje kario rotacijos atveju ir kt. Itin aktuali kario tarnybos ir jo šeimos pareigų derinimo problema, kuri suponuoja šiuos probleminius klausimus: kokių sunkumų kyla karių šeimoms, derinant karo tarnybos ir kario šeimos pareigas? Kokie LK sprendimai ir parama, puskarininkių sutuoktinių nuomone, padeda derinti karo tarnybos ir kario šeimos pareigas?

Tyrimo objektas – kariuomenės parama kario šeimai derinant karo tarnybos ir šeimos pareigas.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti kariuomenės paramą kario šeimai derinant karo tarnybos ir šeimos pareigas.

Tyrimo uždaviniai: apibrėžti kario šeimos sampratą; atskleisti LK paramą ir sprendimus, susijusius su karo tarnybos ir kario šeimos pareigų derinimu; ištirti puskarininkių sutuoktinių nuomonę apie karo tarnybos ir kario šeimos pareigų derinimo problemas ir LK teikiamą paramą bei sprendimus.

Pagrindiniai tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, teisinių dokumentų apžvalga, interviu, dokumentų turinio analizė, interpretacija.

Kario šeimos samprata

LK požiūris į šeimą yra reglamentuojamas trijų pagrindinių dokumentų: LR Konstitucijos (1992), LR valstybinės šeimos politikos koncepcijos (2008) ir LR šeimos stiprinimo įstatymo (2017).

LR Konstitucijoje (1992) – valstybės pamatinio įstatymo 38 straipsnyje skelbiama, jog:

- „Šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas.
- Valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę.
- Santuoka sudaroma laisvu vyro ir moters sutarimu.
- Valstybė registruoja santuoką, gimimą ir mirtį. Valstybė pripažįsta ir bažnytinę santuokos registraciją.
- Sutuoktinių teisės šeimoje lygios.
- Tėvų teisė ir pareiga – auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti.
- Vaikų pareiga – gerbti tėvus, globoti juos senatvėje ir tausoti jų palikimą.“

LR šeimos stiprinimo įstatymo preambulėje (2017) atkartojamas LR Konstitucijos (1992) teiginys, kad „šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas“. Toks strateginis valstybės požiūris liudija, kad šeima atlieka ypač svarbų vaidmenį valstybės gyvenime.

Šeimos vaidmens svarba akcentuojama ir Valstybinės šeimos politikos koncepcijoje (2008), kuri remiasi istoriškai susiklosčiusiomis šeimos vertybėmis ir samprata. Šioje koncepcijoje teigiama, kad šeima suprantama kaip „esminis visuomenės gėris, kylantis iš žmogaus prigimties ir grindžiamas savanorišku vyro ir moters santuokiniu pasižadėjimu skirti savo gyvenimą šeiminiams santykiams kurti, užtikrinantis šeimos narių – vyro ir moters, vaikų bei visų kartų gerovę ir sveikos visuomenės raidą, tautos bei valstybės gyvybingumą ir kūrybingumą. Todėl valstybės ir nevyriausybinių institucijų privalo užtikrinti šeimos integralumui palankią aplinką, plėtodamos ir tobulindamos jos teisinę ir socialinę bazę“ (Valstybinė šeimos politikos koncepcija, 2008, p. 1). Taigi, šeima šiame dokumente apibūdinama tradiciškai, t. y. šeimos pagrindu laikoma vyro ir moters santuoka. Šios nuostatos laikomasi ir Lietuvos kariuomenės dokumentuose.

Užsienio šalių mokslininkai Blaisure et al. (2015) ir Moelker (2015) savo darbuose aptaria galimus kario šeimos modelius:

- 1) abu partneriai yra kariai ir turi vaikų;
- 2) abu partneriai yra kariai ir neturi vaikų;
- 3) karys vienas augina vaikus;
- 4) karys santuokoje su civilinę profesiją turinčiu sutuoktiniu neturi vaikų;
- 5) karys santuokoje su civilinę profesiją turinčiu sutuoktiniu turi vaikų.

Minėti autoriai pažymi, jog kario šeimos gyvenimas ir problemos gali skirtis priklausomai nuo išvardintų kario šeimos modelių. Pavyzdžiui, jei *abu partneriai yra kariai*, jie geriau supranta vienas kito problemas ir iššūkius, susijusius su karo tarnyba, nes yra susipažinę su karine sistema ir jos veikimo principais. Tačiau tais atvejais, kai abu partneriai yra kariai, neretai kyla vaikų auklėjimo, jų priežiūros ir socializacijos sunkumų. Be to, jie, net neįspėjus, abu ar pavieniui gali būti rotuojami. Ši situacija, anot Nacionalinio gynybos tyrimų instituto (angl. *National Defense Research Institute*, 2017) mokslininkų, lemia, kad tokių šeimų moterys dažnai palieka tarnybą dėl jos ir šeimos pareigų nesuderinamumo.

Tuo atveju, kai *vienas iš partnerių yra civilis ir šeima turi vaikų*, vaikų priežiūros klausimą spręsti paprasčiau, tačiau gali kilti tarnybos ir šeimos pareigų suderinamumo problemų, nes civilis ne visada gali suprasti kario tarnybos specifiką ar tęsti savo karjerą ir pan. Tokiu atveju civilis gali tikėtis karių bendruomenės pagalbos, įsitraukti į jos veiklas ir pan. Šioje srityje JAV yra sukaupusi gerosios patirties, kuri gali būti naudinga ir kitų šalių karių šeimoms. Pavyzdžiui, ten taikoma Sutuoctinių švietimo ir karjeros galimybių programa yra orientuota į civilio sutuoctinio įdarbinimą. Šioje įdarbinimo partnerystės programoje dalyvauja per 270 darbdavių (*Military one source*, 2018). Pažymėtina, kad civiliui kario sutuoctiniui paprastai iškyla nemažai iššūkių, susijusių su vaikų priežiūra, jų ugdymu ir socializacija, darbo ir gyvenamosios vietos, kuri priklauso nuo kario rotacijos, kaita, darbo laiko planavimu ir kt.

Neretai labai daug sunkumų kyla *vienišiemis kariams, kurie turi vaikų*. Tokie kariai susiduria su ypač rimtais vaikų auklėjimo, jų priežiūros ir socializacijos iššūkiais, nes visas problemas turi spręsti patys ir vieni prisiimti didžiulę asmeninę atsakomybę už jų ateitį. Be to, jie nėra užtikrinti savo vaikų gerove dėl rotacijų ar galimų dislokacijų, ilgalaikių komandiruočių, mokymų šalies viduje ir užsienyje metu ir pan. Visa tai gali užkirsti kelią tolesnei kario karjerai arba ją sulėtinti. Šis modelis taip pat gali būti susijęs su ekonominiu šeimos nesaugumu.

Karių šeimoms kyla daug iššūkių, nes joms reikia derintis prie dviejų institucijų – šeimos ir karinės organizacijos – keliamų reikalavimų. Dėl to kariai susiduria su dvigubo lojalumo problema, nes turi būti lojalūs ne tik šeimai, bet ir karinei organizacijai, kurioje tarnauja. Anot Moelker (2015), ir kariuomenė, ir šeima reikalauja atsidavimo, pasiaukojimo, kad pareigos būtų atliekamos laiku, taip pat ir dėmesio abiem institucijoms (Moelker, 2015). Šis pasirinkimas iš dalies riboja asmeninę laisvę ir reikalauja pasiaukojimo (*Lietuvos karinė doktrina*, 2016). Dėl tokios situacijos neretai šeimose kyla daugiau konfliktų.

Česnauskas ir Lazauskaitė-Zabielskė (2014, p. 25) pastebėjo, kad šeimos ir tarnybos konfliktas kyla individui prisiimant per daug atsakomybių tarnyboje ir (ar) namuose. Karakaş ir Sahin (2017, p. 54) teigia, kad individo atsakomybių skaičius priklauso nuo visuomenės struktūros paprastumo arba sudėtingumo. Kuo paprastesnė visuomenės struktūra, tuo mažesnis skaičius atsakomybių, ir priešingai. Minėti autoriai išskiria tris tarnybos ir šeimos konflikto kilimo priežasčių grupes

(Karakaş ir Sahin, 2017, p. 55–56):

1. *Tarnybos ir šeimos konfliktas dėl kario požiūrio.* Tai situacija, kai kario tarnybos pareigos ir jų atlikimas iškeliamas aukščiau už šeimos pareigas.

2. *Tarnybos ir šeimos konfliktas dėl laiko išteklių.* Tai situacija, kai kario tarnybos pareigoms skiriama daugiau laiko nei šeimos pareigoms atlikti. Taip atsitinka dėl įtempto pratybų grafiko, didelio jų skaičiaus, viršvalandžių tarnyboje, budėjimų ir aliarmų. Karys nusprendžia, kad šeimai skirtą laiką skirs papildomoms karo tarnybos užduotims atlikti.

3. *Karo tarnybos ir šeimos konfliktas dėl įtampos, kurią patiria karys.* Tai įtampa, kuri kyla dėl atliekant tarnybos pareigas patiriamo nuovargio, streso neįvertinimo, nes šie neigiami veiksniai kario perduodami šeimai.

Skirtingi tyrėjai įvardija labai įvairius minėtų konfliktų padarinius. Mokslininkų darbuose nurodomus konfliktų padarinius galima suskirstyti į keletą grupių:

- Nepasitenkinimas tarnyba (Blaisure et al., 2015; Shiva, 2013; Southwell et al., 2016).

- Stresas tarnyboje (Caforio et al., 2018; Blaisure et al., 2015; Shah, 2014).

- Stresas šeimoje / prasti santykiai su sutuoktiniu (Caforio et al., 2018; Shah, 2014; Southwell et al., 2016; Moelker et al., 2015; Padden et al., 2010; Larsen et al., 2015; Jennings et al., 2012).

- Prasti santykiai su vaikais (Southwell et al., 2016).

- Netinkamas šeimos pareigų atlikimas ir šeimos tapimas antraplane (Shah, 2014).

- Skyrybos (Caforio et al., 2018).

- Prasta fizinė sveikata (Blaisure et al., 2015; Shiva, 2013; Southwell et al., 2016).

- Prasta psichinė sveikata (Blaisure et al., 2015; Shiva, 2013; Southwell et al., 2016).

- Sutuoktinio karjera (Moelker et al., 2015).

Taigi, kario tarnybos ir šeimos pareigų santykis siejamas su pusiausvyros tarp tarnybos ir šeimos vaidmenų ir įsipareigojimų derme. Jį lemia tiek organizaciniai (tarnybos reikalavimai, tarnybos kultūra ir kt.), tiek individualūs (individo asmenybė, požiūris į tarnybą, laiko išteklių vadyba ir kt.) veiksniai. Kario tarnybos ir šeimos pareigų derinimo konfliktas kyla tada, kai abiejų sričių reikalavimai nėra tarpusavyje suderinti.

Kariuomenės sprendimai, padedantys derinti kario tarnybos ir šeimos pareigas

Pasaulyje vykstantis globalizacijos procesas ir įvairūs kiti veiksniai veikia Lietuvos piliečių emigracijos srautą. Tai didina privataus ir viešojo sektoriaus organizacijų konkurenciją dėl žmogiškųjų išteklių. LK, siekdama išlikti konkurencinga ir gebėti pritraukti bei išlaikyti personalą, priima sprendimus, kurie įgyvendinami

suteikiant paramą ir garantijas kariniam personalui. Tai skatina KAS siekti tapti geriausiu darbdaviu, galinčiu sudaryti tinkamas tarnybos sąlygas ir gebančiu konkuruoti su privačiuoju sektoriumi bei jo teikiamomis personalo karjeros, tobulinimo, ugdymo ir motyvavimo galimybėmis (Prakapienė, Neifaltienė, 2014). LK norminiuose dokumentuose yra suformuluoti galimi sprendimai, kuriais remiantis siekiama kompensuoti nuostolius ar teikti paramą kariui ir jo šeimai. Remiantis LR krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymu (toliau – KASOKTĮ) (2021), galima išskirti keturias užduočių sritis, kuriose LK turi priimti sprendimus dėl tarnybos ir šeimos pareigų derinimo: 1) tarptautinės operacijos (TO) misijos, 2) karjeros kursai, 3) karjeros rotacija ir 4) taikos meto užduotys. Visos išvardintos sritys turi įtakos, derinant karo tarnybos ir šeimos pareigas.

1) *TO misijos*. Vienas pagrindinių LK uždavinių – palaikyti tinkamą kovinę parengtį, rengtis tarptautinėms operacijoms ir dalyvauti jose bei užtikrinti gerą sąveiką su kitų NATO valstybių kariuomenėmis. TO misija – tai priemonė Lietuvos įsipareigojimams tarptautiniam saugumui įgyvendinti ir NATO kolektyvinei gynibai stiprinti (Gumbys, 2018, p. 63). Karo tarnybos ir kario šeimos pareigų derinimo kontekste svarbūs visi TO misijos etapai: kario pasiruošimas misijai, dalyvavimas misijoje ir reintegracija po jos (Bóia ir kt., 2018, p. 303). LK sprendimai, susiję su parama kariui ir jo šeimai, atsispindi KASOKTĮ (2021) 61 straipsnio 5 dalyje, kurioje numatyta kompensacija kariui už dalyvavimą misijoje. 61 straipsnyje numatyta ir kompensacija ryšio išlaidoms padengti, kas, anot Bóia et al. (2018) bei Hawkins et al. (2018), labai svarbu, užtikrinant kario ryšį su šeima. Pažymėtina, kad rizika dėl kario sužeidimo ir žūties TO misijoje kelia baimę jo šeimos nariams (Burrell et al., 2006, p. 45), todėl neatsitiktinai KASOKTĮ (2021) 67 straipsnyje įtvirtintas LK sprendimas, reglamentuojantis kompensacijų kario žūties ar sveikatos sutrikimo atveju skyrimą, taip pat numatytos kompensacijos kariui žuvus (mirus), atliekant karo tarnybos pareigas, bei karių reabilitacijos po sužeidimo būtiniosios išlaidos. Šiame straipsnyje taip pat atsispindi sprendimai, numatantys socialinės integracijos priemones profesinės karo tarnybos kariams ir karių šeimų nariams, psichologų paslaugų finansavimą. Reintegracijos tvarką ir priemones nustato ir KA ministras. Jos yra finansuojamas iš KAM skirtų asignavimų.

2) *Karjeros kursai, stažuotės, mokslai*. Kariai, siekiantys karjeros ir norintys tobulinti individualius įgūdžius ir kompetencijas, kad gebėtų atlikti karo tarnybos užduotis, siunčiami į kursus Lietuvoje ar užsienyje. KASOKTĮ (2021) nustatyta mokėjimo kariams, vykstantiems į kursus ar studijuoti, už nuvykimą į kursų ar studijų vietą ir grįžimą iš jų tvarka. LR Vyriausybės 1997 m. kovo 27 d. nutarimu Nr. 288 „Dėl Profesinės karo tarnybos karių, karių savanorių ir kitų aktyviojo rezervo karių, taip pat kariūnų tarnybos ir aprūpinimo stažuotės ar mokymosi laikotarpiu sąlygų aprašo“ nustatyta mokėjimo tvarka. Remiantis šiuo nutarimu, kariams, vykstantiems į mokymus, iš LK biudžeto mokamos stipendijos, dienpinigiai, apmokamos gyvenamojo ploto nuomos išlaidos, kelionė į stažuotės ar mokymo vietą ir atgal, taip pat kelionės dėl svarbių šeiminių aplinkybių išlaidos.

3) *Karjeros rotacija*. Remiantis KASOKTĮ (2021) 57 straipsniu, rotacijos ir pareigų ėjimo terminai numatomi tik karininkams su galima išlyga, jeigu dėl kario išskirtinės specialybės, tarnybos būtinumo ar sąlygų toks perkėlimas negalimas ar netikslingas. Karjeros rotacija taikoma ir LK puskarininkiams. Norėdami tobulėti ir įgyti naujų kompetencijų, siekti karjeros, aukštesnių pareigų ir karinio laipsnio, puskarininkiai neišvengiamai susiduria su rotacija. Dėl vienetų išdėstymo skirtingose Lietuvos vietose kariams tenka keltis iš vieno miesto į kitą. Rotacija mokslinėje literatūroje karine tematika (pvz., Burrell et al., 2006) išskiriama kaip viena probleminių situacijų, derinant karo tarnybą su kario šeimos pareigomis. LK dokumentuose numatyti sprendimai, kurie palengvina tarnybos ir šeimos pareigų derinimą karjeros rotacijos atveju. KASOKTĮ (2021) 63 straipsnio 1, 9 ir 10 dalyse numatyta suteikti kariui tarnybinį butą / gyvenamąją patalpą arba mokėti nuompinigius, 64 straipsnio 2 ir 4 dalyse profesinės karo tarnybos kariams, perkeliama į kitą vietovę, numatyta apmokėti persikėlimo išlaidas. Taip pat kariams numatytas važinėjimo iš gyvenamosios vietos į tarnybą ir atgal keleiviniu ar nuosavu transportu kompensavimas LK lėšomis.

4) *Taikos meto užduotys*. Remiantis KASOKTĮ (2021) 12 straipsniu, viena TMU užduočių – palaikyti kovinį pasirengimą ir pagal įstatymą vykdyti krašto apsaugos užduotis, o tai apima tokias karo tarnybos veiklas kaip lauko taktinės pratybos, budėjimai greitojo reagavimo pajėgose (toliau – GRP). Kovinio pasirengimo laikotarpis dažnai kariams reiškia atskirtį nuo šeimos. Kariai, budintys GRP, privalo greitai bet kuriuo paros metu reaguoti į aliarmą – per valandą atvykti į dalinį. Tai irgi turi įtakos, siekiant suderinti kario šeimos pareigas su karo tarnyba.

Tyrimo metodologija

Empirinio tyrimo tikslas – ištirti puskarininkių sutuoktinių nuomonę apie karo tarnybos ir kario šeimos pareigų derinimo problemas ir LK teikiamą paramą.

Tyrimo metodai: interviu, dokumentų turinio analizė, interpretacija.

Tyrimo proceso etapai: 1) remiantis išanalizuota teorine medžiaga, teisės aktais ir tyrimo tikslu, sudarytas interviu klausimynas; 2) atlikta informantų atranka, remiantis iškeltais informantų atrankos kriterijais; 3) surengti interviu su puskarininkių sutuoktinėmis; 4) atlikta interviu transkripcija ir gautų tyrimo duomenų turinio analizė; 5) suformuluotos tyrimo išvados.

Tyrimo instrumentas. Interviu klausimynas buvo parengtas remiantis atlikta teorine pasirinktos temos analize ir teisės akty, norminių dokumentų apžvalga. Tyrimo dalyvių puskarininkių sutuoktinių buvo klausiami atvirų klausimų apie: LK tarnybos užduočių ir kario šeimos pareigų derinimo problemišiausias sritis; šeimai kylančius sunkumus kario pasiruošimo TO misijoms, dalyvavimo jose ir grįžimo iš jų laikotarpiais, taip pat jam išvykus į kursus arba dėl tarnybinio būtinumo rotuojamam į kitą tarnybos vietą; karo tarnybos keliamų užduočių specifikos įtaką kario vaidmeniui, atliekant šeimos pareigas; požiūrį į LK teikiamą paramą kario šeimos

gerovei užtikrinti ir jam derinant šeimos pareigas su karo tarnyba; kario tarnybos LK įtaką sutuoktinės profesinei karjerai.

Informantų atranka. Informantų atranka buvo vykdyta remiantis kokybinio tyrimo keliamais kriterijų atrankos būdais, kai tyrimo dalyviai pasirenkami pagal nustatytus konkrečius kriterijus, kurie atitinka darbo temos probleminį kontekstą ir atspindi tyrimo problemos turinį (Žydzūnaitė, 2011). Analizei buvo pasirinktas vienas Blaisure et al. (2015) ir Moelker et al. (2015) kario šeimos modelių, t. y. kai karys gyvena santuokoje su civilinę profesiją turinčiu sutuoktiniu ir turi vaikų. Informantės buvo atrenkamos atsižvelgiant į kelis kriterijus: puskarininkių sutuoktinės buvo civilės, santuokoje su puskarininkiais gyveno 10 ir daugiau metų, turėjo vieną ar daugiau vaikų.

Tyrimo imtis – 3 puskarininkių sutuoktinės. Imties dydį lėmė pasiektas duomenų prisotinimo efektas, t. y. tiriamųjų atsakymai pradėjo kartotis ir iš esmės neatskleidė naujų su tyrimu susijusių aspektų.

Tyrimo etika. Atliekant tyrimą buvo laikomasi tyrėjo etikos principų: pagarbos asmens privatumui, konfidencialumo ir anonimiškumo, geranoriškumo, nusiteikimo nekenkti tiriamam asmeniui ir teisingumo principų (Žydzūnaitė et al., 2017, p. 340–349). Tyrėjai gavo tyrimo dalyvių sutikimą dalyvauti tyrime, supažindino tyrimo dalyves su jo tikslu, nurodė, kodėl jis yra aktualus. Informantėms sutikus, pokalbiai vyko naudojant „Skype“ programą. Vieno interviu vidutinė trukmė – apie 25 min. Pokalbiai buvo įrašyti į kompiuterio laikmeną, o po to transkribuoti ir šiame straipsnyje cituojami originalo kalba. Informantėms buvo suteikti kodai (puskarininkio sutuoktinė S1, S2 ir S3). Duomenų analizei taikytas turinio analizės metodas. Analizuojant gautus duomenis buvo išskirtos kategorijos ir reikšmingos subkategorijos.

Tyrimas atliktas 2019 m. gegužės 5–13 d.

Socialinės demografinės tyrimo dalyvių charakteristikos

Tyrimo dalyvavusios puskarininkių sutuoktinės yra civilės, santuokoje su puskarininkiais vidutiniškai pragyveno 16 metų ir turi 1–2 vaikus. Kadangi puskarininkių sutuoktinės nenorėjo atskleisti daugiau asmeninės informacijos, siekiant išlaikyti diskretiškumą interviu metu, buvo atsisakyta klausimų apie jų išsilavinimą, profesiją, profesinio darbo stažą ir kt.

Tyrimo rezultatai ir jų aptarimas

Šio tyrimo metu visų pirma siekta atskleisti, kurioms užduotims atlikti reikia daugiausia sutuoktinio pastangų ir energijos, derinant LK tarnybos užduotis ir šeimos pareigas, siekiant priimti sprendimus, kurie būtų naudingi tiek vykdant tarnybos užduotis, tiek atliekant šeimos pareigas. Taip pat aiškintasi, kokių sunkumų sutuoktinėms kyla, kariui siekiant derinti karo tarnybos ir šeimos pareigas, kokie

sprendimai LK buvo priimti, norint suderinti kario tarnybos ir šeimos pareigas. Informančių atsakymai leidžia pagrįsti arba paneigti teorinėje dalyje įvardytas situacijas kaip problemines, derinant karo tarnybos ir kario šeimos pareigas, remiantis puskarininkių sutuoktinių nuomone.

Sunkiausiai, sutuoktinių nuomone, suderinamos su pareigomis šeimai puskarininkio karo tarnybos užduotys. Remiantis informančių atsakymais buvo išskirta viena kategorija – „Probleminės užduotys, derinant karo tarnybos ir šeimos pareigas“ ir dvi subkategorijos (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Sunkiausiai, sutuoktinių nuomone, suderinamos su pareigomis šeimai puskarininkio karo tarnybos užduotys

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Probleminės užduotys, derinant karo tarnybos ir šeimos pareigas	TO misijos	„Sunkiausia, aišku, tos misijos“ (S2)
	Ilgalaikiai išvažiavimai	„Tai galiu aš įvardinti kaip ilgalaikius išvažiavimus: tarptautinės misijos, ilgalaikiai kursai, kur trunka daugiau negu tris mėnesius, du mėnesius“ (S3); „Visos, kurios susijusios su išvykimu iš namų ilgesniam laikui“ (S1)

Remiantis informančių atsakymais nustatyta, jog visos puskarininkių sutuoktinės TO misijas ir ilgalaikius karių išvažiavimus apibūdina kaip sunkiausiai su šeimos pareigomis suderinamas karines užduotis. Jos pabrėžia, kad įvardintos užduotys yra susijusios su sutuoktinio laikinu atitolimu nuo šeimos ir visos namų ūkio naštos perėmimu namuose likusios sutuoktinės.

Apibendrinant sunkiausiai, puskarininkių sutuoktinių nuomone, suderinamas su pareigomis šeimai puskarininkio karo tarnybos užduotis, galima teigti, kad ilgą laiką trunkanti šeimos narių atskirtis dėl dalyvavimo TO misijose ir ilgalaikių išvažiavimų traktuotini kaip sunkiausiai suderinama karinių užduočių ir šeimos pareigų situacija, kuri reikalauja itin daug tiek kario, tiek jo šeimos pastangų. Galima daryti prielaidą, kad ilgą laiką trunkanti šeimos narių atskirtis yra viena didžiausių karinės struktūros problemų, todėl ją sprendžiant būtina LK pagalba ir konkretūs sprendimai, pavyzdžiui, įkurti karių šeimoms paramos centrą ir kt.

Puskarininkių sutuoktinėms kylantys sunkumai kario pasirengimo TO misijoms, dalyvavimo jose ir grįžimo iš jų laikotarpiu. Tyrime dalyvavusios puskarininkių sutuoktinės pasidalijo savo asmenine patirtimi, susijusia su sunkumais, kai sutuoktinis ruošiasi TO misijoms, jose dalyvauja ir iš jų grįžta. Be to, buvo aiškintasi, koks yra LK vaidmuo, remiant kario šeimą ir teikiant jai paramą TO misijų laikotarpiu.

Remiantis gautais atsakymais buvo išskirtos dvi kategorijos – „Sunkumai dėl TO misijų“ ir „LK vaidmuo remiant kario šeimą TO misijų metu“. Pirmąją kategoriją sudarė 7 subkategorijos, antrąją – 2 subkategorijos (žr. 2 lentelę). Išanalizavus informančių atsakymus paaiškėjo, kad kaip didžiausių sunkumą, kai sutuoktinis yra TO misijoje, visos tiriamosios vieningai išskiria vaikų priežiūrą.

2 lentelė. Situoktinėms kylantys sunkumai kario pasirengimo TO misijoms, dalyvavimo jose ir grįžimo iš jų laikotarpiu

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Sunkumai dėl TO misijų	Pagalbos stoka	„<...> todėl, kad viską pačiai reikia daryti – nėra į ką kreiptis pagalbos“ (S2); „<...> vidury nakties sugedo mašina, teko su vaikais stovėti, nėra kam paskambinti, kur paskambinti“ (S3)
	Vaikų priežiūra	„Susidūriau su vaikų priežiūros problemomis. Sunku suderinti vienam asmeniui vaikų priežiūrą su darbo grafiku“ (S1); „Bet kai susergera vaikai, tai pats tas ir yra, kad tu esi viena. Sirgimo metu tenka krūvis tau didžiausias“ (S2)
	Psichologiniai sunkumai	„Sunkus išsiskyrimas yra vaikams. Psichologiškai veikia vaikus“ (S3); „<...> tas psichologinis – tai tas irgi baisiausia“ (S2)
	Komunikaciniai sunkumai	„labiausiai, žinai, kas būdavo, kad sunku susisiekti <...>“ (S2)
	Nežinomybė	„nežinomybė <...>“ (S1); „na, ta nežinomybė tai varo iš proto“ (S3)
	Adaptacija po TO misijos	„Jis turi adaptuotis prie mūsų ir mes turim prie jo adaptuotis“ (S3)
LK vaidmuo remiant kario šeimą TO misijų metu	Bendros pagalbos šeimai stoka	„<...> čia bendra turi būti kažkokia pagalba <...>“ (S1)
	Reabilitacijos paslaugų ribotumas	„Visas dėmesys yra skiriamas kariui. Jam procedūros, reabilitacija ir t. t. Šeima kaip priedas toks atvažiuo“ (S3)

Pastebėta, kad daugelis informančių pabrėžia LK pagalbos ir paramos stoką, situoktiniui esant TO misijoje, jos taip pat akcentuoja psichologinius sunkumus ir nežinomybės jausmą, su kuriuo susiduriama kariui išvykus į TO misiją. Dalis informančių taip pat užsiminė ir apie tokius sunkumus kaip komunikacija, adaptacija po TO misijos ir išlaidos, kurių atsiranda kariui esant TO misijoje.

Aiškinantis, koks yra LK vaidmuo, remiant kario šeimą TO misijų metu, nustatyta, kad jis itin komplikuoatas. Visos puskarininkių situoktinės tvirtina, kad LK ypač stokojama bendros pagalbos / paramos šeimai, t. y. tokios apskritai nėra. Karių situoktinės teigia, kad „čia bendra turi būti kažkokia pagalba“ (S1).

Dalis informančių pastebi, kad LK, kariui grįžus iš TO misijų, skiria pakankamai dėmesio, suteikdama reabilitacijos paslaugas. Tačiau šeimos nariai, išgyvenę ilgą atskirtį dėl kario dalyvavimo TO misijose, jokių reabilitacijos paslaugų negauna. Tyrime dalyvavusios puskarininkių situoktinės mato LK paramos ir pagalbos poreikį tiek kariui vykdant taikos meto užduotis, tiek jam išvykus į TO misijas ar ilgalaikes išvykas.

Apibendrinant puskarininkių situoktinių nuomonę apie kylančius sunkumus, kariui rengiantis TO misijoms, dalyvavimo jose ir grįžimo iš jų laikotarpiais galima teigti, kad puskarininkių situoktinės, kariams išvykus į TO misijas, daugiausiai sunkumų patiria prižiūredamos vaikus, todėl joms aktuali LK bendra paramos kario šeimai sistema atskirties nuo kario situoktinio laikotarpio. Galima daryti prielaidą, kad minėtu laikotarpiu kario šeima yra labiausiai pažeidžiama, todėl jai atskirties

metu itin aktuali įvairiapusė LK parama.

Puskarininkių sutuoktinėms kylantys sunkumai, kariui išvykus į kursus. Tyrimo metu puskarininkių sutuoktinės buvo paprašytos pasidalyti asmenine patirtimi, susijusia su šeimos pareigų derinimu, sutuoktiniui išvykus į kursus Lietuvoje ar užsienyje. Remiantis informančių atsakymais buvo išskirta viena kategorija – „Sunkumai kariui išvykus į kursus“, kurią sudaro penkios reikšmingos subkategorijos (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. Sutuoktinėms kylantys sunkumai, kariui išvykus į kursus

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Sunkumai kariui išvykus į kursus	Atstumas	„Tas atstumas jam tuose kursuose būnant“ (S2)
	Asmeninės karjeros atsisakymas	„Aš visą tą laikotarpį nedirbau, nes viską atidaviau šeimai, nes kitaip negalėčiau pasirūpinti vaikais. Teko atsisakyti darbo, nes man nebuvo galimybių“ (S3)
	Vaikų priežiūra	„Priklausomai nuo kursų termino, jeigu ilgesni nei savaitę, iškykla vaikų priežiūros problemų“ (S1)
	Atskirtis nuo šeimos	„<...> vėlgi, nėra vyro namuose“ (S3)
	Psichologinis spaudimas	„Nėra vyro namuose, vėl psichologinis, kaip aš sakau, spaudimas gaunasi kariuomenės šeimai“ (S3)

Informančių atsakymų turinio analizė parodė, kad dauguma jų kaip didžiausius sunkumus, sutuoktiniui išvykus į kursus, įvardija atstumą, nes šeimos nariai negali susitikti, kaip įprastai, po darbo ir (ar) savaitgaliais, o namuose likusiai sutuoktinei tenka rūpintis visais vaikų priežiūros ir ugdymo klausimais bei buitines reikalias. Dalis puskarininkių sutuoktinių prie sunkumų priskiria ir savo asmeninės karjeros atsisakymą bei psichologinį spaudimą. Vadinasi, puskarininkių sutuoktinės vyrams išvykus į kursus Lietuvoje ir užsienyje neša didžiausią naštą, spręsdamos šeimos klausimus, ir šiuo požiūriu būtų naudinga aktyvi LK parama karių šeimoms.

Puskarininkių sutuoktinėms kylantys sunkumai dėl tarnybinio būtinumo kariui rotuojantis į kitą tarnybos vietą. Išanalizavus atsakymus buvo išskirta viena kategorija – „Rotacijos sukeliami sunkumai“ ir trys subkategorijos (žr. 4 lentelę).

4 lentelė. Sutuoktinėms kylantys sunkumai dėl tarnybinio būtinumo kariui rotuojantis į kitą tarnybos vietą

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Rotacijos sukeliami sunkumai	Darbo keitimas	„Iškart kyla su darbu problemų, kai jį keiti ir reikia naują susirasti ekstra“ (S1)
	Gyvenamosios vietos keitimas	„Tenka sukt galvą, kur reiks gyventi, o kur senus namus dėt“ (S1)
	Vaikų ugdymo įstaigos	„Vaikams problemos su tais mokyklų, darželių keitimais“ (S1)

Išanalizavus informančių atsakymus paaiškėjo, kad tik vienai jų teko susidurti su sutuoktinio rotacija į kitą tarnybos vietą. Remiantis šios informantės asmenine patirtimi išsiaiškinta, kad daugiausia sunkumų, anot jos, dėl sutuoktinio rotacijos į kitą tarnybos vietą kyla dėl būtinybės sutuoktinei keisti darbą, spręsti apsigyvenimo naujoje vietoje klausimą, surasti bei perrašyti vaikus į naujas ugdymo įstaigas.

Apibendrinant puskarininkio sutuoktinės įvardintus sunkumus dėl tarnybinio būtinumo kariui rotuojantis į kitą tarnybos vietą galima teigti, kad itin glaudžiai siejasi su šeimos narių gyvenimo kaita, nes atsiranda būtinybė sutuoktinei keisti darbą ir ugdymo įstaigas vaikams bei apskritai adaptuotis naujoje aplinkoje. Galima daryti prielaidą, kad kario profesinė karjeros rotacija iš esmės pakeičia iki tol buvusią gyvenimo rutiną ir priverčia susidoroti su naujais iššūkiais, kurie susiję su laukiamais pokyčiais, keičiant kariui tarnybos vietą. Neabejotinai reikėtų LK paramos, sprendžiant iškilusias problemas.

TMO užduočių specifikos įtaka, sutuoktinių nuomone, kario vaidmeniui atliekant šeimos pareigas. Šio tyrimo metu siekta išsiaiškinti, kokią įtaką daro TMO, t. y. karo tarnybos užduotys (pvz., taktinės lauko pratybos, budėjimai greitojo reagavimo pajėgose, aliarmai ir kt.) kario kaip sutuoktinio vaidmeniui, atliekant šeimos pareigas. Išskirta viena kategorija – „TMO užduočių specifikos padariniai kario šeimai“ ir suskaidyta į šešias subkategorijas (žr. 5 lentelę).

5 lentelė. TMO užduočių specifikos įtaka, sutuoktinių nuomone, kario vaidmeniui atliekant šeimos pareigas

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
TMO užduočių specifikos padariniai kario šeimai	Įtampa	„<...> dažniausia, kai naktį pakelia, <...> išsibudini iš miegų ir pradedi galvoti, ir išvis neužmiegi. Nervas pradeda imti“ (S1); „Jaučiu pati viduj tokį stresą, jaučiu tokį drebėjimą“ (S2); „juntu stresą“ (S3)
	Asmeninio laiko planavimas	„<...> nieko neplanuojam, nes nieko negali prižadėti“ (S1); „Planuoti sunku, taip. <...> kad galėtum suplanuoti savo šeimą, ką tu toliau turi daryti su vaikais, su darbais ir t. t.“ (S3)
	Neapibrėžtas darbo grafikas	„<...> neaišku, kada jau grįš“ (S2)
	Nežinomybė	„Išsėina, ir neaišku, kada grįš <...>“ (S1); „Šiaip įtaką man daro ta nežinomybė <...>“ (S3)
	Dažnas kario atsiskyrimas nuo šeimos	„Per dažnai nebūna vyro namie, nes praktiškai gyveni kaip viena. <...> ir grįžta, vėl jo nėra, nes vėl pratybos vidury savaitės, vėl savaitė ramiai, ir vėl jo nėra“ (S3); „Iškvietimai neplanuotai“ (S2)
	Psichologiniai sunkumai	„<...> bet tas vaikams psichologinis... Trenkia ne tik tau per smegenis, bet turbūt ir jam trenkia“ (S3)

Aiškinantis TMO užduočių specifikos įtaką kario vaidmeniui, atliekant šeimos pareigas, puskarininkių sutuoktinių požiūriu, nustatyta, kad visos informantės išskyrė patiriamą įtampą, psichologinius sunkumus ir dažną kario atsiskyrimą nuo šeimos. Be to, tyrimo dalyvės pažymėjo, kad dėl TMO užduočių specifikos kariui

kyla sunkumų planuoti asmeninį laiką. Tai jos įvardijo teiginiais: „nieko neplanuojam“, „negali pažadėti“, „planuoti sunku“ ir „darbo grafikas yra neapibrėžtas“.

Apibendrinant TMO užduočių specifikos įtaką kario vaidmeniui, atliekant šeimos pareigas, galima teigti, kad, karių sutuoktinių nuomone, labiausiai išryškėja psichologinio lygmens problemos (pvz., įtampa, stresas, psichologiniai sunkumai, nežinomybė ir kt.). Todėl galima daryti prielaidą, kad TMO užduočių specifikos įtaka kario vaidmeniui, atliekant šeimos pareigas, turi turėti itin stiprų psichologinį pagrindą, kuriuo remiantis LK būtų rūpinamasi tiek kario, tiek jo šeimos narių psichine sveikata, kaip labiausiai pažeidžiama ir itin problemiška.

Puskarininkių sutuoktinių požiūris į LK teikiamą paramą kario šeimos gerovei užtikrinti ir šeimos pareigoms su karo tarnyba suderinti. Šio tyrimo metu vertinta puskarininkių sutuoktinių nuomonė apie LK teikiamą paramą kario šeimos gerovei užtikrinti ir šeimos pareigoms su karo tarnyba suderinti, atkreipiant dėmesį į tai, ar toji parama pakankama, ar vis dėlto jos trūksta ir kokios apskritai LK paramos norėtų kario šeimos nariai. Remiantis informančių atsakymais išskirta viena kategorija – „LK teikiama parama kario šeimos gerovei užtikrinti“ ir penkios subkategorijos (žr. 6 lentelę).

6 lentelė. Sutuoktinės požiūris į LK teikiamą paramą kario šeimos gerovei užtikrinti ir šeimos pareigoms su karo tarnyba suderinti

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
LK teikiama parama kario šeimos gerovei užtikrinti	Stovyklos vaikams	„<...> tos karinės stovyklos, kur organizuojamas vaikams <...>“ (S2)
	Žygiai šeimoms	„<...> tie žygiai, kur organizuojami“ (S1)
	Švenčių šeimoms stoka	„<...> šiaip kokios šventės, kad įtrauktų vaikus, šeimas, daugiau iš tarnybos vadovybės, kad įtrauktų, burtų tą bendruomenę“ (S1)
	Paramos šeimos gerovei stoka	„Aš nejučiu nieko iš kariuomenės šeimos gerovės gerinimui. Kariškiai gal kažkiek ir pajunta“ (S3)
	Paramos karių sutuoktinėms (partnerėms) grupė	„<...> kad būtų kažkokia grupė tokia moterų, kurių vyrai yra išvažiavę. Arba tiesiog taip pat vaikams, šeimoms <...>“ (S3); „Norėtusi turėti organizaciją, į kurią galėčiau kreiptis pagalbos vyro nebuvimo metu“ (S1)

Informantės, kalbėdamos apie LK teikiamą paramą kario šeimos gerovei užtikrinti ir šeimos pareigoms su karo tarnyba suderinti, pažymi paramos šeimos gerovei stoką. Dauguma informančių nurodė poreikį sukurti paramos karių sutuoktinėms grupę: „Kad būtų kažkokia grupė moterų, kurių vyrai yra išvažiavę. Arba tiesiog taip pat vaikams, šeimoms<...>“ (S3); „Norėtusi turėti organizaciją, į kurią galėčiau kreiptis pagalbos vyro nebuvimo metu“ (S1).

Pastebima, kad dalis informančių išskiria LK teikiamos paramos šeimos gerovei užtikrinti ir šeimos pareigoms su karo tarnyba suderinti formas – tai stovyklos vaikams („tos karinės stovyklos, kur organizuojamas vaikams <...>“ (S2)) ir žygiai šeimoms („tie žygiai, kur organizuojami“ (S1)). Pastebimas didesnis švenčių šeimoms poreikis („šiaip kokios šventės, kad įtrauktų vaikus, šeimas, daugiau iš

tarnybos vadovybės, kad įtrauktų, burtų tą bendruomenę“ (S1)).

Apibendrinant sutuoktinių požiūrį į LK teikiamą paramą kario šeimos gerovei užtikrinti ir šeimos pareigoms su karo tarnyba suderinti galima teigti, kad parama vertintina kaip iš dalies pakankama, nes vis dar trūksta paramos šeimos gerovei, todėl jaučiamas poreikis sukurti paramos karių sutuoktinėms (partnerėms) grupę, kur jos galėtų bendrauti, dalytis savo patirtimi, sprendžiant įvairias problemas. Galima daryti prielaidą, kad LK teikiamos paramos šeimos gerovei ir šeimos pareigoms su karo tarnyba suderinti nepakanka – reikalinga psichologinė parama, kuri padėtų šeimos nariams lengviau išgyventi karo tarnybos specifikos keliamus iššūkius, pvz., ilgalaikę atskirtį, neplanuotus skubius iškvietimus, asmeninio laiko stoką, neapibrėžtą tarnybos grafiką ir kt.

Kario tarnybos LK įtaka sutuoktinės profesinei karjerai. Tyrimo metu taip pat aiškintasi, kokią įtaką kario sutuoktinės profesinei karjerai daro jo tarnyba LK, siekiant atskleisti sutuoktinės darbo derinimo su sutuoktinio tarnyba LK probleminius aspektus. Informančių atsakymai išskiriami į vieną kategoriją – „Kario sutuoktinės profesinė karjera“ ir suskirstyti į tris subkategorijas (žr. 7 lentelę):

7 lentelė. Kario tarnybos LK įtaka sutuoktinės profesinei karjerai

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Kario sutuoktinės profesinė karjera	Vaikų priežiūra ligos atveju	„<...> reikia klausti, kiek vyras yra turėjęs <i>biuletenių</i> . Jis nėra ėmęs nė karto <i>biuletenio</i> <...>. Pas mane darbe labai neigiamai žiūrėjo“ (S2)
	Sutuoktinio lojalumas darbui	„<...> su tuo tarnybos lojalumu tai irgi problemos, nes niekada nenori atsisakyti vykti ar ką <...>“ (S1)
	Asmeninės karjeros atsisakymas	„Aš turėjau pasirinkti, arba mano karjera, arba vyro karjera. Pasirinkau tai, kad aš likau šeimos pareigose, atlieku šeimos pareigas, o vyras eina kariuomenės“ (S3); „Mano karjera sunkiai siekiama dėl nuolatinių sutuoktinio išvykimų“ (S1)

Dauguma tyrimo dalyvių, išskirdamos sutuoktinio darbo derinimo su kario sutuoktinio tarnyba LK probleminius aspektus, pažymi karių sutuoktinių esminę karo tarnybos problemą – asmeninės karjeros atsisakymą. Taigi, puskarininkių sutuoktinėms dažniau nei jų vyrams dėl vaikų ligų tenka imti nedarbingumo lapelius, o tai ilgalaikėje perspektyvoje gali turėti įtakos profesinei karjerai.

Taigi, apibendrinant kario tarnybos LK įtaką karių sutuoktinių profesinei karjerai, galima teigti, kad dažniausiai tai neigiama įtaka, nes puskarininkių sutuoktinės neretai turi atsisakyti asmeninės karjeros dėl šeimos gerovės. Darytina prielaida, kad LK skatinamas kario lojalumas tarnybai ir šeimai, pastarajai skiriant antraplanį vaidmenį, sudaro ribotas kario sutuoktinei profesinės karjeros galimybes.

Išanalizavus informančių, kurios atstovauja vienam iš Blaisure et al. (2015) ir Moelker et al. (2015) kario šeimos modelių (šeima, kur karys gyvena santuokoje su civilinę profesiją turinčiu sutuoktiniu ir turi vaikų), nuomonę apie LK sprendimų probleminius aspektus visose karo tarnybos užduočių srityse, derinant tarnybos ir

šeimos pareigas, paaiškėjo, kad tyrimo dalyvės turi pakankamai informacijos apie LK teikiamą paramą ir sprendimus, kurie atsispindi KASOKTĮ (2021) ir kituose dokumentuose, tačiau mano, jog parama yra nepakankama. Informantės pažymėjo, kad sunkiausiai suderinamos su pareigomis šeimai puskarininkio karo tarnybos uždutys yra TO misijos ir ilgalaikiai karių išvažiavimai, atsiskyrimas nuo šeimos, kuri akcentavo Marnocha (2012). Informantės, kalbėdamos apie LK teikiamą paramą kario šeimos gerovei užtikrinti ir šeimos pareigoms su karo tarnyba suderinti, pažymi paramos šeimos gerovei stoką ir mano, jog šią problemą būtų galima spręsti sukūrus paramos karių sutuoktinėms grupę, kurioje jos galėtų bendrauti, dalytis patirtimi, sprendžiant įvairias iškylančias problemas, kariui ilgesniam laikui išvykus iš namų. Jos taip pat norėtų, kad tai būtų organizacija, į kurią būtų galima kreiptis pagalbos vyro nebuvimo namuose laikotarpiu ir kurios veikloje galėtų dalyvauti karių vaikai.

Tyrimo metu informantės ne kartą nurodė įvairius psichologinius sunkumus, su kuriais susiduria ne tik jų vyrai puskarininkiai, bet ir jos pačios bei vaikai. Šioje srityje tyrimo dalyvės pastebėjo, kad labai trūksta LK pagalbos ir paramos, nes būtent dėl psichologinės įtampos neretai kyla konfliktų karių šeimose, prastėja šeimos narių psichinė sveikata (Blaisure et al., 2015; Shiva, 2013; Southwell et al., 2016), santykiai su sutuoktiniu (Caforio et al., 2018; Shah, 2014; Southwell et al., 2016; Moelker et al., 2015) ir vaikais (Southwell et al., 2016).

Tyrimo rezultatai patvirtino Moelker et al. (2015) teiginį, kad karių sutuoktinės neretai turi atsisakyti savo profesinės karjeros, o jeigu kario sutuoktinė su esama situacija nesusitaikytų, galimas konfliktas dėl kario tarnybos pareigų ir jų atlikimo iškėlimo aukščiau už šeimos pareigas, kaip teigia Karakaş ir Sahin (2017, p. 55–56). Todėl šiuo požiūriu galėtų būti naudinga JAV kariuomenės geroji patirtis – Sutuoktinių švietimo ir karjeros galimybių programa (Military one source, 2018), orientuota į kario civilio sutuoktinio įdarbinimą.

Išvados

1. Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos (1992) 38 straipsnį, „šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas“. Mokslininkai skiria penkis kario šeimos modelius: 1) abu partneriai yra kariai ir augina vaikus; 2) abu partneriai yra kariai ir neturi vaikų; 3) vienas karys augina vaikus; 4) karys santuokoje su civilinę profesiją turinčiu sutuoktiniu neturi vaikų ir 5) karys santuokoje su civilinę profesiją turinčiu sutuoktiniu turi vaikų. Pastebėta, kad kario šeima, karinis gyvenimas turi ir specifinių bruožų, palyginti su civilinės visuomenės šeimos gyvenimo modeliu, t. y. kario tarnyba reikalauja specialių ištikimybės valstybei santykių, kario tarnybos dienos trukmė nėra ribota, ji priklauso nuo kariuomenės poreikių ir kt. Kadangi ir kariuomenė, ir šeima reikalauja atsidavimo ir pasiaukijimo, kario profesijos ir gyvenimo kelio pasirinkimas iš dalies apriboja kario asmeninę laisvę. Būtent dėl tokios situacijos neretai kyla konfliktų šeimoje, jų padariniai gali pasireikšti nepasitenkinimu tarnyba, stresu šeimoje, skyrybomis ir t. t.

2. Išanalizavus teisės aktus, susijusius su karo tarnybos ir šeimos pareigų derinimu, nustatyta, kad LK sprendimai šioje srityje orientuoti į paramą kariui ir jo šeimai ir yra taikomi visose keturiose užduočių srityse, išskirtose KASOKTĮ (2021): 1) tarptautinių misijų, 2) karjeros kursų, 3) karjeros rotacijos ir 4) TMO. LK paramą kario šeimai reglamentuoja KASOKTĮ (2021) ir kiti teisės aktai.

3. Empirinis tyrimas – interviu – buvo surengtas su puskarininkių sutuoktinėmis. Analizei buvo pasirinktas vienas Blaisure et al. (2015) ir Moelker et al. (2015) kario šeimos modelių, t. y. šeima, kur karys gyvena santuokoje su civilinę profesiją turinčiu sutuoktiniu ir turi vaikų. Tyrimo metu buvo siekiama ištirti puskarininkių sutuoktinių nuomonę apie karo tarnybos ir kario šeimos pareigų derinimo problemas ir LK teikiamą paramą. Buvo nustatyta, kad: 1) tyrimo dalyvės turi pakankamai informacijos apie LK teikiamą paramą ir sprendimus, tačiau mano, jog parama yra nepakankama, ypač tuo laikotarpiu, kai karys yra atkirtas nuo šeimos dėl savo pareigų specifikos; 2) sunkiausiai suderinamos su pareigomis šeimai puskarininkio karo tarnybos užduotys yra TO misijos ir ilgalaikiai karių išvažiavimai, atsiskyrimas nuo šeimos, kas sukelia psichologinę įtampą kariui ir jo šeimos nariams, ir minėtu atveju labai pasigendama LK paramos; 3) puskarininkių sutuoktinės neretai turi atsisakyti savo profesinės karjeros dėl šeimos gerovės, o kariuomenė šiuo metu dar neturi sukaupusi tokios gerosios patirties, kokią turi JAV, kuri karių sutuoktiniams teikia paramą įgyvendindama Sutuoktinių švietimo ir karjeros galimybių programą.

Literatūra

Blaisure, K. R., Saathoff-Wells, T., Pereira, A., Wadsworth, S. M., Dombro, A. L. (2015). *Serving Military Families: Theories, Research, and Application*. Routledge.

Bóia, A., Marques, T., Francisco, R., Ribeiro, M. T., Dos Santos, R. P. (2018). International Missions, Marital Relationships and Parenting in Military Families: An Exploratory Study. *Journal of Child and Family Studies*, 27(1), p. 302–315 [žiūrėta 2021-03-11]. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1007/s10826-017-0873-7>.

Borah, E., Fine, B. (2017). Military spouses speak up: A qualitative study of military and Veteran spouses' perspectives. *Journal of Family Social Work*, 20, p. 144–11 [žiūrėta 2021-03-11]. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/10522158.2017.1284702>.

Brummond, K. M. (2015). *A "Greedy" Institution with Great Job Benefits: Family Structure and Gender Variation in Commitment to Military Employment*. Boston: University of Massachusetts.

Burrell, L. M., Adams, G. A., Durand, D. B., Castro, C. A. (2006). The impact of military lifestyle demands on well-being, army, and family outcomes. *Armed Forces & Society*, 33(1), p. 43–58.

Caforio, G. (2013). *Soldiers without frontiers: the view from the ground. Experiences of asymmetric warfare*. Roma: Bonnanno editore.

Caforio, G., Nuciari, M. (2018). *Handbook of the Sociology of the Military*. Springer.

Česnauskas, V., Lazauskaitė-Zabielskė, J. (2014). Darbo ir šeimos konfliktas: individualių ir organizacinių veiksnių svarba. *Management of Organizations: Systematic Research*, 72, p. 23–43 [žiūrėta 2021-03-11]. Prieiga per internetą: <http://dx.doi.org/10.7220/MOSR.2335.8750.2014.72.2>.

Gewirtz, A.H., Erbes, C. R., Polusny, M. A., Forgatch, M. S., DeGarmo, D. S. (2011). Helping military families through the deployment process: strategies to support parenting. *Professional Psychology: Research and Practice*, 42 (1), p. 56–62 [žiūrėta 2021-03-11]. Prieiga per internetą: <https://doi.apa.org/doiLandin g?doi=10.1037%2Fa0022345>

Gražytė-Miliukienė, G., Prakapienė, D. (2012). Karininkų profesionalumo ugdymas: problemos ir tobulinimo galimybės. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos: mokslo darbai*, 4(28), p. 177–186.

Green, S., Nurius, P. S., Lester, P. (2013). Spouse psychological well-being: A keystone to military family health. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 23, p. 753–768 [žiūrėta 2021-03-18]. Prieiga per internetą: <http:// dx.doi.org/10.1080/10911359.2013.795068>.

Gumbrys, G. (2018). Lietuvos indėlis į tarptautines operacijas: esama situacija ir galimi scenarijai. *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2017–2018*, 16, p. 59–85.

Hawkins, S. A., Condon, A., Hawkins, J. N., Liu, K., Ramirez, Y. M., Nihill, M. M., & Tolins, J. (2018). What We Know about Military Family Readiness: Evidence from 2007-2017. *Research Facilitation Laboratory, Army Analytics Group*. USA.

Jennings-Kelsall, V., Aloia, L. S., Solomon, D. H., Marshall, A. D., Leifker, F. R. (2012). Stressors experienced by women within marine corps families: A qualitative study of discourse within an online forum. *Military Psychology*, 24, p. 363–381 [žiūrėta 2021-03-18]. Prieiga per internetą: <http://dx.doi.org/10.1080/ 08995605.2012.695255>.

Karakaş, A., Sahin, N. (2017). The Relation between Work Family Conflict and Employee Performance: A Research on Hotel Employee. *Sosyoekonomi*, 25(32), p. 51–51 [žiūrėta 2020-12-20]. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.17233/ sosyoekonomi.289385>.

Keppetipola, M. (2009). An Analysis of The Work-Life Balance of The Sri Lankan Military Officers. *Asia Pacific Journal of Human Resources*, 19 (1), p. 7–31.

Larsen, J.L., Clauss-Ehlers, C., Cosden, M. (2015). An Exploration of Army Wives' Responses to Spousal Deployment: Stressors and Protective Factors. *Couple and Family Psychology Research and Practice*, 4(4) p. 212–228 [žiūrėta 2021-03-16]. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/284517080_An_exploration_of_army_wives%27_responses_to_spousal_deployment_Stressors_and_protective_factors

Lester, P., Peterson, K., Reeves, J. et al. (2010). The long war and parental

combat deployment: effects on military children and at-home spouses. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 49(4), p. 310–32 [žiūrėta 2021-03-17]. Prieiga per internetą: <https://insights.ovid.com/article/00004583-201004000-00006>.

Lietuvos karinė doktrina, patvirtinta Lietuvos kariuomenės vado 2016 m. balandžio 22d. įsakymu Nr. V-570. Prieiga per internetą: <https://kam.lt/download/53126/lkd%202016.pdf>.

Lietuvos Respublikos Konstitucija. (1992). Valstybės žinios, 33(1014).

Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymas. (1998). Valstybės žinios, 49(1325). Suvestinė redakcija 2021-01-01.

Lietuvos Respublikos valstybinė šeimos politikos koncepcija. (2008). Valstybės žinios, 2008-06-17, Nr. 69-2624.

Lietuvos Respublikos šeimos stiprinimo įstatymas. (2017). TAR, 2017-11-06, Nr. 17495.

Marnocha, S. (2012). Military Wives' Transition and Coping: Deployment and the Return Home. *ISRN Nursing*, 2012, p. 1–8 [žiūrėta 2021-03-17]. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.5402/2012/798342>.

Masten, A. S. (2013). Competence, Risk, and Resilience in Military Families: Conceptual Commentary. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 16(3), p. 278–281 [žiūrėta 2021-03-17]. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1007/s10567-013-0150-2>.

Military one source. (2018). Life As a Male Military Spouse. [žiūrėta 2021-03-01]. Prieiga per internetą: <https://www.militaryonesource.mil/family-relationships/spouse/military-life-for-spouses/life-as-a-male-military-spouse>.

Moelker, R. (2015). *Military Families and War in the 21st Century: Comparative perspectives* [žiūrėta 2021-02-15]. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.4324/9780203407530>.

Novagrockienė, J. (2010). Kario profesijos įvaizdis Lietuvoje: karių, visuomenės ir jaunimo požiūris. *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2009–2010*, 8, p. 193–216 [žiūrėta 2019-04-18]. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2010~1367173790668/J.04~2010~1367173790668.pdf>.

Padden, D. L., Connors, R. A., Agaxio, J. G. (2010). Stress, coping, and well-being in military spouses during deployment separation. *Western Journal of Nursing Research*, vol. 33, no. 2, p. 247–267 [žiūrėta 2021-03-18]. Prieiga per internetą: <http://wjn.sagepub.com/content/early/2010/07/15/0193945910371319>.

Prakapienė, D., Neifaltienė, S. (2014). Lietuvos karių motyvacijos vertinimas: vidiniai ir išoriniai veiksniai. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 3 (35), p. 122–132.

Rutkauskas, M., Guščinskienė, J. (2020). Karinės tarnybos ir kario šeimos pareigų derinimo sprendimai: puskarininkių nuomonė. *Viešoji politika ir administravimas*, 19 (3), p. 86–101.

Segal, M. W., Lane, M. D. (2016). Conceptual Model of Military Women's Life Events and Well-Being. *Military Medicine*, 181(1S), p. 12–19 [žiūrėta 2021-03-11]. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.7205/MILMED-D-15-00345>.

Shah, S. S. (2014). *The Role of Work-Family Enrichment in Work-Life Balance & Career Success*. Dissertation. München.

Shiva, G. (2013). A study on work family balance and challenges faced by working women. *IOSR Journal of Business and Management*, 14 (5), p. 1–4 [žiūrėta 2021-03-21]. Prieiga per internetą: <http://www.iosrjournals.org/iosr-jbm/papers/Vol14-issue5/A01450104.pdf?id=7380>.

Skomorovsky, A. (2014). Deployment stress and well-being among military spouses: The role of social support. *Military Psychology*, 26, p. 44–54 [žiūrėta 2021-03-18]. Prieiga per internetą: <http://dx.doi.org/10.1037/mil0000029>.

Sodra. (2019). Pagrindiniai socialiniai rodikliai [žiūrėta 2021-03-13]. Prieiga per internetą: <http://www.sodra.lt/lt/situacijos/pagrindiniai-socialiniai-rodikliai>.

Southwell, K. H., MacDermid Wadsworth, S. M. (2016). The Many Faces of Military Families: Unique Features of the Lives of Female Service Members. *Military Medicine*, 181(1S), p. 70–79 [žiūrėta 2021-03-10]. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.7205/MILMED-D-15-00193>.

Žydžiūnaitė, V. (2011). *Baigiamojo darbo rengimo metodologija*. Mokomoji knyga. Klaipėda: Klaipėdos valstybinė kolegija.

Žydžiūnaitė, V., Sabaliauskas, S. (2017). *Kokybiniai tyrimai: principai ir metodai*. Vadovėlis socialinių mokslų studijų programų studentams. Vilnius: Vaga.

**MILITARY SUPPORT FOR THE MILITARY FAMILY
IN RECONCILING MILITARY SERVICE AND FAMILY
RESPONSIBILITIES: THE OPINION OF
NON-COMMISSIONED OFFICERS' SPOUSES**

Mindaugas Rutkauskas

Lithuanian Armed Forces

Assoc. Prof. Dr. Jūratė Guščinskienė

General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania

Summary

The aim of this scientific article is to analyse the support of the army to the soldier's family, combining military service and family duties. The article discusses the concept of a soldier's family, reveals the support and decisions of the Lithuanian Military (LM) related to the reconciliation of the military service and the soldier's family duties. The empirical part of the paper is based on an original study of the opinion of civilian spouses of non-commissioned officers on the problems of reconciliation of military service and soldier's family duties and the support and solutions provided by the LM, which was conducted in spring 2019. The results of the study revealed that the decisions made by the LM are mainly focused on the support of the serviceman and his family, and that they are applied to the tasks that spouses find most difficult to reconcile with their family duties in the NCO's military service; the support provided by the LM to the serviceman's family is often insufficient in resolving the serviceman's military service and his family duties, and etc.

Key words: soldier's family, reconciliation of military service and family responsibilities, military decisions and support, spouses of NCOs.

AUTORIŲ LYDRAŠTIS

Autoriaus vardas, pavardė: Mindaugas Rutkauskas

Mokslo laipsnis ir vardas:

Darbo vieta ir pareigos: Lietuvos kariuomenės specialistas

Autoriaus mokslinių interesų sritys: karo tarnybos problemos, karo sociologija

Telefonas ir el. pašto adresas: Rutkauskas01@gmail.com

Autoriaus vardas, pavardė: Jūratė Guščinskienė

Mokslo laipsnis ir vardas: socialinių mokslų daktarė, docentė

Darbo vieta ir pareigos: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos Gynybos ekonomikos ir vadybos mokslo grupės docentė

Autoriaus mokslinių interesų sritys: organizacijų sociologija, organizacijų komunikacija, karo sociologija, aukštojo mokslo problemos ir kt.

Telefonas ir el. pašto adresas: jurate.guscinskiene@lka.lt

A COVER LETTER OF THE AUTHORS

Author name, surname: Mindaugas Rutkauskas

Science degree and name:

Workplace and position: the specialist of Lithuanian Armed Forces

Author's research interests: problems of military service, military sociology

Telephone and e-mail address: Rutkauskas01@gmail.com

Author name, surname: Jūratė Guščinskienė

Science degree and name: Assoc. Prof. Dr.

Workplace and position: Defense Economics and Management Research Group General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania, Assoc. Prof.

Author's research interests: sociology of organizations, organizational communication, military sociology, problems of higher education, etc.

Telephone and e-mail address: jurate.guscinskiene@lka.lt